

Sveriges waldorfskolor har utvärderats av universitetet

Under tre år har en projektgrupp vid Institutionen för utbildningsvetenskap på Karlstads universitet arbetat med en omfattande utvärdering av svenska waldorfskolor.

En slutsats av den studien är att de kommunala skolorna har en hel del att lära av waldorfskolornas pedagogik och organisation.

Bo Dablin, professor i pedagogik, skriver här om utvärderingen som även varit projektledare för.

Antalet waldorfskolor i Sverige har ökat under senare tid, liksom antalet friskolor överhuvudtaget. Den första waldorfskolan grundades i Stuttgart 1919 av Rudolf Steiner, som också initierade den antroposofiska rörelsen och formulerade waldorfpedagogikens grundprinciper. Waldorfskolan i Sverige har ganska långa anor eftersom den första skolan startades redan på 1950-talet i Stockholm. Sedermera flyttade den till Bromma och blev känd som Kristofferskolan. Waldorfskolorna har tid efter annan blivit utsatta för granskningar både av massmedia och av skolmyndigheter. Mass medias granskningar har ibland varit överdrivet kritiska, på gränsen till kvällstidningarnas sensationsjournalistik. Ett av de senaste exemplen är en uppsättning artiklar i Lärarnas Tidning, nr 8 2005. Vid University of West of England har man nyligen gjort en mer seriös granskning av engelska waldorfskolor. Den rapporterades summariskt i The Guardian 30 juni i år. En slutsats av den studien var att de kommunala skolorna har en hel

FOTO: HANS M KARLSSON

Under tre år har en projektgrupp vid Institutionen för utbildningsvetenskap på Karlstads universitet arbetat med en omfattande utvärdering av svenska waldorfskolor. Bland annat har man tittat närmare på hur stor andel av waldorfeleverna som går vidare till högre studier och hur de klarar sig

del att lära av waldorfskolornas pedagogik och organisation.

Under de senaste tre åren har en pro-

jektgrupp vid Institutionen för utbildningsvetenskap på Karlstads universitet arbetat med en omfattande utvärde-

ring av svenska waldorfskolor. (Projektet omtalas också i den ovannämnda artikeln i *Lärarnas Tidning*). Gruppen har bestått av tre projektassistenter: Monica Naeser, Cathrine Andersson och Elisabet Langmann; samt tre seniora forsakre: Ingrid Liljeroth, docent i specialpedagogik vid Göteborgs universitet; Agnes Nobel, docent i pedagogik vid Uppsala universitet och undertecknad, som varit projektledare.

Dessutom har två professorer i pedagogik fungerat som referensgrupp: Sven Hartman vid Lärarhögskolan i Stockholm och Solveig Häggglund vid Karlstads universitet. På uppdrag av Stiftelsen Kempe-Carlrenska fonden har projektgruppen arbetat med följande frågor:

1) Hur stor andel av waldorfeleverna går vidare till högre studier och hur klarar de sig där?

2) Bidrar waldorfskolorna till en ökad segregation eller ökad förståelse mellan olika sociala grupper?

3) Får waldorfelever hjälp att utveckla sociala förmågor som behövs för att vara aktiv medborgare i ett demokratiskt samhälle?

4) Vilka kunskapsmål uppnås av waldorfelever jämfört med elever i den kommunala skolan?

5) Vad gör waldorfskolorna för barn med inlärningssvårigheter?

6) Behöver waldorfskolorna en "skräddarsydd" lärarutbildning eller kan den vara en del av den statliga lärarutbildningen?

Av Sveriges ca 40 waldorfskolor har elva stycken valts ut för medverkan i projektet. De kommer från hela landet, från Umeå i norr till Lund och Simrishamn i söder. I uppföljningsstudien, fråga ett ovan, deltog drygt 800 före detta waldorfelever som slutade "waldorfgym-

nasiet" mellan 1998 och 2002. I undersökningen av fråga tre deltog sammanlagt cirka 450 elever, vars föräldrar utgjorde underlaget för studien av fråga två.

Bo Dablin

Undersökningen av fråga fyra bygger på data från SCB. I denna artikel redovisas en del av resultaten från frågorna ett till fyra. Mer utförliga resultat finns publicerade i arbetsrapporter från Institutionen för utbildningsvetenskap, Karlstads universitet. Frågorna fem och sex är ännu under bearbetning så de resultaten återkommer jag till i en senare artikel.

Waldorfelever i högre utbildning

I uppföljningsstudien av före detta waldorfelever fann vi att närmare 60% av eleverna gick förr eller senare vidare till högskole- eller universitetsstudier. I jämförelse med kommunala elever väntade dock waldorfelever längre med att gå vidare till högre studier. Det fanns också en viss tendens till att skillnaden mellan elever som kom från välutbildade hem och de som inte gjorde det var mindre i waldorfskolorna om man jämförde med det kommunala gymnasiet som helhet.

Gymnasiet omfattar dock många olika program av vilka en del är mer studieförberedande än andra, så resultatet av jämförelsen beror på hur man jämför. De före detta waldorfeleverna sökte sig till alla möjliga typer av högre utbildning och uppgav med ytterst få undantag (ca 6%) att de trivdes och klarade sig bra i universitets- och högskolemiljö.

Mätte studiemönster

Deltagarna fick också besvara ett test

som mäter så kallade studiemönster, dvs hur man förhåller sig till sina studier och vilka strategier man använder i sitt lärande. Waldorfeleverna visade sig ha ett något mer djupinriktat och något mindre ytinriktat studiemönster, vilket betyder att de jämförelsevis var något mer intresserade av studiernas innehåll för dess egen skull och strävade efter att förstå och skapa personlig mening i sitt lärande.

Är det en speciell samhällsgrupp som skickar sina barn till waldorfskolor? Vår undersökning tyder på att waldorfföräldrarna ofta är välutbildade: 80% av föräldrarna hade någon form av högre utbildning och ca en tredjedel hade en akademisk examen. Waldorfföräldrarnas politiska sympatier låg främst hos Miljöpartiet (ca 40%) och Vänsterpartiet (ca 30%). De omfattade mer ofta en andlig eller religiös livsåskådning, jämfört med "svenskar i allmänhet"¹. Ungefär 40% omfattade en kristen livsåskådning och lika många omfattade en antroposofisk livsåskådning. Dessa alternativ är dock ej varandra uteslutande, det vill säga man kan vara antroposof och samtidigt vara kristen (eller buddhist eller vad som helst). Andelen kristna resp antroposofiska föräldrar varierade dock stort mellan olika skolor och det fanns skolor där de var i minoritet.

Segregationsfrågan

I enkäten till föräldrarna ombads man ta ställning i ett antal sociala och politiska frågor. Det fanns en stark tendens att waldorfföräldrarna mer ofta grundade sina sociala ställningstaganden i medmänsklighet och solidaritet med de svaga, jämfört med svenskar i allmänhet. Bland waldorfföräldrarna var också skillnaden mellan högutbildade och ej högutbildade mindre än bland svenskar i allmänhet.

Syftet med denna del av undersök-

ningen var att ta reda på i vilken mån waldorfskolorna bidrar till ökad segregation eller ökad förståelse mellan olika befolkningsgrupper, genom föräldrarnas sociala och kulturella bakgrund. Tanken var att om föräldrar till barn i waldorfskolor visar sig tillhöra en subkultur i samhället med säregna föreställningar och värderingar, finns det en viss risk att de bildar en enklav som isolerar sig från samhället i övrigt. Om man med segregation i det svenska skolväsendet menar att barn från familjer med olika social och kulturell bakgrund förhindras att mötas och lära känna varandra i skolan, kan man således hävda att waldorfskolorna bidrar till en viss social och kulturell segregation, eftersom gruppen waldorfföräldrar i vissa avseenden skiljer sig från "svenskar i allmänhet".

Speciell karaktär

Situationen för waldorfskolornas del är i detta avseende dock inte fullt jämförbar med andra friskolor i Sverige, vars föräldragrupper kännetecknas av social och kulturell homogenitet. Detta menar vi har att göra med Waldorfpedagogikens speciella karaktär, som inte bara syftar till allmänmänsklig solidaritet och öppenhet för främmande kulturer utan även i stor utsträckning lyckas förverkliga dessa mål (se nedan).

En annan fråga är hur man ska värdera waldorfföräldrarnas relativa grupphomogenitet. Man måste då skilja på den negativa värdering som själva termen segregation trots allt innehåller och dess faktiska, empiriska innebörd. Vi menar att termen segregation egentligen är missvisande. Den används ofta för att framställa alla friskolor i dålig dager, utan hänsyn till vilken peda-

gogik skolorna bedriver och vilka resultat de uppnår.

Medborgerlig-moralisk kompetens

För att undersöka den tredje frågan lät vi waldorfelever i år 9 och 12 (motsvarande gymnasiet år III) besvara enkätfrågor som ingick i Skolverkets nationella utvärderingar från 1998 och 2004. Här framkom flera intressanta resultat:

- Waldorfeleverna upplevde oftare än kommunala skolans elever att undervisningen i samhällsorienterande ämnen var bra och intressant.
- Waldorfeleverna kände ett större ansvar för sociala och moraliska frågor.
- Waldorfeleverna var mer benägna att referera till kärlek, medmänsklighet och civilturage när det gällde att föreslå lösningar på sociala problem.
- Waldorfeleverna tog i större omfattning avstånd från nazistiska och rasistiska ideologier.
- Waldorfeleverna upplevde i större utsträckning att deras lärare lade vikt vid människovärde, jämställdhet och miljö/ekologi i undervisningen.
- Waldorfeleverna hade mer toleranta attityder till avvikande samhällsgrupper (homosexuella, narkomaner, psykiskt sjuka), dock inte till rasister/nazister och kriminella.
- Skillnaden mellan flickors och pojkars attityder var mindre i waldorfskolorna.
- Waldorfelevernas engagemang i sociala och moraliska frågor ökade med åldern, medan de kommunala elevernas snarare tenderade att minska eller vara konstant.

Syftet med denna del av undersökningen var att se i vilken mån waldorfelever utvecklar de värderingar och sociala förmågor som krävs för att vara aktiv medborgare i ett demokratiskt och mångkulturellt samhälle.

Resultaten tyder på att Waldorfeleverna, om man följer dem upp till gymnasiets sista år, i något större utsträckning når upp till

den svenska läroplanens mål om demokratisk fostran, jämfört med de kommunala eleverna.

En av den svenska skolans huvuduppgifter är enligt läroplanen att främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor, som aktivt deltar i och utvecklar samhällslivet. Våra resultat tyder på att waldorfskolorna i stor utsträckning tycks fostra både aktiva, ansvarskännande och demokratiska medborgare.

Detta är rimligtvis en följd både av waldorfskolornas speciella pedagogik och waldorfelevernas specifika sociala och kulturella bakgrund i form av föräldrarnas värderingar och sociala engagemang. Vilken av dessa två faktorer som spelar störst roll är givetvis omöjligt att säga, men pedagogiken är förvisso inte oväsentlig.

Attityder till undervisningen

Den fjärde delfrågan undersöktes med hjälp av data från SCB, där resultaten från de nationella proven finns registrerade. Dessa prov blev 2003 obligatoriska även för friskolorna. Jämförelsen visade att en något större andel waldorfelever inte uppnådde målen för de nationella ämnesproven i skolar 9. Men det fanns en något större andel MVG i waldorfskolorna.

Det fanns en viss tendens till utjämning av skillnaderna mellan flickor och pojkar res mellan socialgrupperna i waldorfskolorna. Föräldrarnas utbildning hade något mindre betydelse för elevernas betyg och betygsskillnaderna mellan flickor och pojkar i Svenska var mindre.

Enkät svar från den nationella utvärderingen 2005 visade också att waldorfeleverna arbetade i mindre utsträckning med skolämnena enbart för att klara proven, vilket stämmer med det djupinriktade studiemönster de uppvissade i högre studier.

Positivare upplevelse

Resultaten på detta område tyder överlag på att waldorfeleverna i större omfattning upplever sin skolgång och skolans undervisning i de tre kärnämnen som positiv, jämfört med den kommunala skolans elever.

Även om en större andel waldorfelever inte uppnår målen måste man komma ihåg resultaten från den första frågan, som visade att en majoritet av waldorfeleverna gick vidare till högre studier och att de klarade sig bra på högskola och universitet.

Man måste också beakta är waldorfskolans tolvåriga läroplan. Vissa ämnesmoment sparas i waldorfskolan till skolår 10 – 12, men behandlas tidigare i den kommunala skolan.

Frågan är om det är självklart att waldorfskolan ska anpassa sig till de kunskapsmätningar som utgår från kursplaner och mål som formulerats för den kommunala skolan? Denna anpassning kan i vissa fall underminera waldorfpedagogikens grundprinciper. Vad händer då med den pedagogiska friheten och möjligheten att skapa alternativ?

Detta pekar på svårigheterna att jämföra kunskapsresultat från pedagogiska processer som i flera avseenden är helt olika.

Grundprinciper

Något om Waldorfpedagogikens grundprinciper.

Waldorfpedagogiken grundar sig på antroposofi, som betyder visdom om människan. Den bygger på en väl utvecklad helhetssyn på människan och barnets utveckling.

Människan ses bland annat som en helhet med tre dimensioner: hjärnan och nervsystemet i kroppen motsvarar kognition och perception i det själsliga; hjärt- och lungsystemet motsvarar känslolivet i det själsliga; och ämnesomsättnings- och muskelsystemet motsvarar viljan.

Med Ellen Keys ord: människan består av huvud, hjärta och hand och alla tre måste utvecklas i skolan, parallellt och tillsammans, för att människan ska bli en integrerad personlighet.

Ett annat framträdande drag i waldorfpedagogiken är att kunskap betraktas som ett medel för människans utveckling. Ibland får man intrycket att dagens pedagogiska tänkande ser tvärtom på detta förhållande, det vill säga att elevernas lärande är till för att kunskaperna ska utvecklas, vilket i sin tur är bra för den tekniska och ekonomiska utvecklingen. Människan blir ett medel istället för ett mål i sig. Redan på 1800-talet formulerade Wilhelm von Humboldt en idé om människobildning, som också är fundamental för waldorfpedagogiken. Humboldt skrev:

Det är vår tillvaros yttersta mål att i vår person skapa så mycket substans som möjligt åt begreppet mänsklighet,

både under vår livstid och bortom den, i de spår vi lämnar genom våra vitala verksamheter. Detta kan enbart uppnås genom att självet länkas till världen i det mest generella, mest levande och mest oförhindrade samspel. Detta är den enda måttstock med vilken varje gren av mänsklig kunskap ska bedömas.² (min översättning och kursivering)

Substans åt ”mänsklighet”

Waldorfskolorna är en alternativ skolform som tar idén om människobildning på djupt allvar. Resultaten av vår utvärdering tyder också på att de lyckas ganska bra. Waldorfskolorna och deras pedagogik visar också att utbildning är, eller kan vara, en kulturell maktfaktor. Utbildning är identitetsbildning och identitet är, som Manuel Castells framhåller, lika med kulturell makt.³ En skola för människobildning kan ge barnen identitet som människa. Det är en viktig uppgift i en värld som tekniska och ekonomiska krafter tenderar att göra alltmer omänsklig.

BO DAHLIN

Bo.Dahlin@kau.se

FOTNOT:

¹ Hur ”svenskar i allmänhet” förhåller sig till enkätfrågorna framgår av en undersökning som genomfördes för några år sedan vid Uppsala universitet under ledning av professor Carl Reinhold Bråkenhielm. Se Bråkenhielm, C. R. (red). (2001). *Världsbild och mening - En empirisk studie av livsåskådningar i dagens Sverige*. Lund: Nya Doxa. Vår undersökning innehöll ett antal enkätfrågor från denna studie.

² Citatet kommer från ”Theory of Bildung” som ingår i den av I. Westbury, S. Hopmann & K. Riquarts redigerade boken *Teaching as a Reflective Practice: the German Didaktik Tradition* (Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum), s 58-59.

³ Se volym 2 av Manuel Castells *Informationsåldern: ekonomi, samhälle och kultur* (Göteborg: Daidalos).